

УДК 343.85:343.9

Л. А. Жерж¹,
аспірантка кафедри кримінального
права та кримінології Університету
державної фіскальної служби
України

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНІ ПОЗИТИВНОГО ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННОЮ ТРАНСПЛАНТАЦІЄЮ

У статті представлено аналіз різних систем запобігання злочинам, пов'язаних з незаконною трансплантацією у зарубіжних країнах та визначено основні аспекти ефективної профілактики правопорушень, на які необхідно звернути увагу в процесі становлення системи запобігання даного виду злочинності в Україні. Дослідження проведено на основі передового досвіду лише тих європейських країн (Бельгії, Ізраїлю, Іспанії, Польщі, Хорватії), які змогли за допомогою правильно підібраних заходів запобігання злочинам, пов'язаним з незаконною трансплантацією знизити до мінімуму випадки торгівлі людьми з метою вилучення органів для трансплантації та торгівлі анатомічними матеріалами. Автором запропоновано комплексну систему заходів запобігання вказаним злочинним діянням в Україні.

Ключові слова: трансплантація анатомічних матеріалів людини, органи та тканини людини, незаконна трансплантація, «трансплантаційний туризм», Євротрансплантація, донорство, Глобальна обсерваторія з донорства та трансплантації.

Постановка проблеми. Досліджуючи питання запобігання злочинам, пов'язаним з незаконною трансплантацією в Україні та можливість побудови вітчизняної комплексної програми запобігання даному виду злочинності варто детально ознайомитися з зарубіжним досвідом запобігання незаконним трансплантаціям та можливості його імплементації в Україні. Адже в останнє десятиліття у світі спостерігається зростання кількості злочинів, пов'язаних з незаконною трансплантацією.

¹ Переможець (III місце) Всеукраїнського конкурсу малих грантів для молодих вчених у галузі кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права.

На сьогодні в світі стрімко поширюється так званий «трансплантаційний туризм». Стамбульська декларація² визначає «трансплантаційний туризм» як поїздки для трансплантації, яка передбачає: торгівлю людьми з метою вилучення органів; торгівля органами; або коли ресурси (органи, фахівці та трансплантаційні центри), призначені для надання трансплантацій нерезидентам, підривають здатність країни надавати послуги з трансплантації для власного населення³.

Для того щоб отримати більш чітке уявлення про «трансплантаційний туризм» у Європі Комітет з трансплантації органів Ради Європи створив мережу національних координаційних центрів, призначених державами-членами. Роль цих координаційних центрів полягає в зборі даних про пацієнтів, які отримували пересадку нирки за кордоном і повернулися додому для отримання подальшої допомоги.

Міжнародна база даних про поїздки для трансплантації була запущена в червні 2017 р. Проведено збір даних про пацієнтів, які отримували пересадку нирки за кордоном протягом 2015 р. У роботі зі збору даних взяли участь 20 держав-членів. З них тільки 11 країн повідомили про 60 пацієнтів, які отримували пересадку нирки за кордоном. Дев'ять країн повідомили, що не виявили жодного випадку. Попередній аналіз цих 60 випадків показує, що 15 були пов'язані з «трансплантаційним туризмом». Крім того, ще 25 випадків могли бути пов'язані з «трансплантаційним туризмом», тому що пацієнти, по всім даним отримували трансплантацію нирки при обставинах, які могли відповідати незаконному обігу⁴.

² The Declaration of Istanbul on Organ Trafficking and Transplant Tourism (2018 Edition). Accepted 13 November 2018. URL: declarationofistanbul.org/resources/recommended-reading/reports-and-reviews-of-national-and-regional-experience/828-media-release-2018-edition-declaration-of-istanbul (дата звернення: 10.08.2020).

³ López-Fraga M., Van Assche K., Domínguez-Gil B., Delmonico F. L., Capron A. M. Human Trafficking for the Purpose of Organ Removal. *Routledge Handbook of Human Trafficking*. Piotrowicz R., Rijken C., Uhl B. H. (Eds.). New York: Routledge, 2017. P. 120–134.

⁴ Van Assche K. Organ Transplant Tourism: Expert memorandum prepared for Ms Stella Kyriakides, rapporteur Parliamentary Assembly. Council of Europe. Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development. 2018. 21 p. URL: <http://www.assembly.coe.int/LifeRay/SOC/Pdf/DocsAndDecs/2018/AS-SOC-INF-2018-07-EN.pdf> (дата звернення: 10.08.2020).

Ці дані вказують на те, що лише деякі європейські пацієнти виїжджають за кордон, щоб купити орган і що це в основному стосується «трансплантаційного туризму» в країнах за межами Європи. Крім того, «трансплантаційний туризм» неєвропейських громадян, пов'язаний з торгівлею людьми або торгівлею органами, в європейські центри трансплантації в значній мірі відсутній. Це пов'язано з тим, що в багатьох європейських країнах існують добре функціонуючі системи трансплантації, які в значній мірі відповідають потребам населення в трансплантації, і що діють комплексні правила трансплантації і процедури скринінгу, які мінімізують ймовірність того, що центри трансплантації будуть залучені в діяльність по незаконному обігу анатомічних матеріалів людини. Саме такі європейські країни, які мінімізували явища «трансплантаційного туризму» і будуть для нашого дослідження прикладами для вивчення позитивного зарубіжного досвіду запобігання явищу незаконних трансплантацій.

Медична сфера України потребує реформування і низька кількість проведених трансплантацій в Україні за останні 10 років є доказом того, що наші медичні працівники не в змозі задовольнити потребу громадян України у допомозі їх здоров'ю, а в більшості випадків і рятування їх життя за допомогою проведення операцій із трансплантації життєво важливих органів та тканин.

В Україні за період з 2010 о. до 2019 р. за даними Національної поліції України та Генеральної прокуратури України загалом виявлено 58 злочинів, передбачених ст. 143 КК України «Порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини» та чотири діяння, передбачені ст. 149 КК України (зокрема, в частині торгівлі людьми вчиненої з метою експлуатації у формі вилучення органів для трансплантації). Аналізуючи офіційні дані кримінальної статистики щодо зареєстрованих злочинів, пов'язаних із незаконною трансплантацією анатомічних матеріалів людини на території України, можна припустити, що вказана проблематика не є актуальною для нашої держави. Водночас, всупереч офіційній кримінальній ста-

тистиці, на одному з останніх засідань Ради Європи, акцентувалася увага на тому, що торговці людськими органами або тканинами людини активно діють на території східноєвропейських держав та, зокрема, в Україні.

Динаміка зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 143 КК України та ст. 149 КК України (зокрема, в частині торгівлі людьми з метою вилучення органів для трансплантації) за 2010–2019 рр. більшою мірою відображає не реальний стан їх вчинення, а проблеми на практиці через неналежну протидію цим видам злочинів проти життя та здоров'я, волі, честі та гідності особи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з цієї теми. Дослідженням питань зарубіжного досвіду запобігання злочинам, пов'язаним з незаконною трансплантацією в Україні займалися небагато вчених, серед яких Ю. О. Лісіцина та А. В. Мусієнко. Ю. О. Лісіцина⁵ у своїй дисертаційній роботі досліджувала основні міжнародно-правові стандарти у сфері незаконного обігу анатомічних матеріалів людини, їх імплементації в національне законодавство тих чи інших держав та міждержавне співробітництво у цій сфері. А. В. Мусієнко⁶ досліджував основні напрями міжнародного співробітництва щодо протидії злочинам в означеній сфері, зокрема обмін оперативною, криміналістичною, статистичною та іншою інформацією, планування і здійснення скоординованих оперативно-розшукових і профілактичних заходів, сприяння в підготовці кадрів і підвищенні кваліфікації фахівців. Незважаючи на те, що праці цих учених становлять значну наукову і практичну цінність, однак нам не вдалося знайти вітчизняного комплексного наукового дослідження зарубіжного досвіду запобігання злочинам, пов'язаним з незаконною трансплантацією та виділення конкретної системи заходів, які можна імпле-

⁵ Лісіцина Ю. О. Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини та насильницьке донорство: кримінально-правова та кримінологічна характеристика: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / М-во внутр. справ України, Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2016. 250 с.

⁶ Мусієнко А. В. Запобігання злочинам у сфері трансплантації органів та тканин людини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2010. 20 с.

ментувати в Україні, саме тому вважаємо за необхідність науково висвітлити дані недосліджені раніше питання.

Завданням наукового дослідження є вивчення зарубіжного досвіду запобігання злочинам, пов'язаним з незаконною трансплантацією та формування на його основі системи заходів, які можна імплементувати в Україні та сформулювати рекомендації щодо вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність.

Виклад основного матеріалу. Першою країною, у якій ми будемо досліджувати систему заходів запобігання злочинам, пов'язаним з незаконною трансплантацією, є Іспанія. Іспанія – одна з найпрогресивніших країн, яка дотримується всіх положень прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН Резолюції «Зміцнення і заохочення ефективних заходів і міжнародного співробітництва у сфері донорства та трансплантації органів з метою запобігання і боротьби з торгівлею людьми з метою вилучення органів і торгівлею людськими органами»⁷. Вона являється одним із лідерів у боротьбі з торгівлею людьми і має свою Національну організацію трансплантології.

Проаналізуємо основні заходи запобігання та протидії злочинам, пов'язаним з незаконною трансплантацією, які допомогли Іспанії зайняти провідну роль в міжнародній боротьбі з даним видом злочинності: розробка власної іспанської системи трансплантології відповідно до етичних принципів Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ); забезпечення проведення операцій з вилучення анатомічних матеріалів людини в центрах, спеціально уповноважених національними органами охорони здоров'я; проведення регулярних перевірок центрів, сертифікованих для донорства та трансплантації органів; забезпечення прозорості в проведеннях трансплантацій, а також постійний контроль за веденням Реєстрів органів; надання інформації для міжнарод-

⁷ Strengthening and promoting effective measures and international cooperation on organ donation and transplantation to prevent and combat trafficking in persons for the purpose of organ removal and trafficking in human organs: draft resolution / Guatemala and Spain. [New York]: UN, 12 Oct. 2018. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/1648370?ln=ru#record-files-collapse-header> (дата звернення: 10.08.2020).

дних звітів в Глобальну обсерваторію з донорства та трансплантації; постійна співпраця правоохоронних органів, співробітників прикордонного контролю і медичних працівників з метою виявлення будь-яких можливих випадків торгівлі людськими органами або торгівлі людьми з метою вилучення органів; захист жертв торгівлі людьми і розробка стратегії для усунення вразливості осіб, які продають свої власні органи⁸.

Республіка Хорватія практично скопіювала іспанську систему трансплантології⁹. Ключовими факторами, які сприяли розробці «успішної моделі донорства та трансплантації органів» в Республіці Хорватії в останнє десятиліття стали призначення координаторів лікарень і національних трансплантологів, запровадження цілодобової чергової служби в Міністерстві охорони здоров'я і впровадження нової фінансової моделі з відшкодуванням витрат донорських лікарень. Постійна робота з інформування громадськості, інтенсивне міжнародне співробітництво, приєднання до Євротрансплантації, прийняття нового законодавства та реалізація донорської програми забезпечення якості також внесли значний вклад в успіх хорватської програми трансплантації. Хорватська програма трансплантації привела до різкого збільшення кількості донорських органів¹⁰.

В рамках боротьби з торгівлею людьми з метою вилучення органів для трансплантації протягом багатьох років в Республіці Хорватії була розроблена ефективна Національна система напрямів протидії даному виду злочинності, яка включає в себе заходи з моменту виявлення жертви торгівлі людьми до її повної інтеграції / реінтеграції в суспільство.

⁸ Spain Once Again Plays a Leading Role in UN General Assembly Resolution against Human Organ Trafficking: Official statement 184. *Gobierno de España. Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea y Cooperación*. 2018. URL: http://www.exteriores.gob.es/Portal/en/SalaDePrensa/Comunicados/Paginas/2018_COMUNICADOS/20181217_COMU184.aspx (дата звернення: 10.08.2020).

⁹ Vedran Pavlic Croatia Among Global Leaders in Organ Transplantation. *Total Croatia News*. 2017. URL: <https://www.total-croatia-news.com/politics/22591-croatia-among-leaders-in-organ-transplantation> (дата звернення: 10.08.2020).

¹⁰ Development of the Croatian model of organ donation and transplantation. *National Centre for Biotechnology Information; U.S. National Library of Medicine*. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3610255/#R6> (дата звернення: 10.08.2020).

Республіка Хорватія включила в своє національне законодавство ключові міжнародні документи, що стосуються розробки Національної довідкової системи для боротьби з торгівлею людьми, яка повністю вирішує глобальну проблему торгівлі людьми і яка захищає жертв торгівлі людьми. У 2002 р. Республіка Хорватія ратифікувала Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності та протоколи до неї, і вона є однією з перших країн, які ратифікували Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми в 2007 р.¹¹.

Розглянемо позитивний досвід Бельгії у боротьбі зі злочинами, пов'язаними з незаконною трансплантацією. У даній країні було прийнято закон про покарання всіх сторін, що беруть участь у купівлі-продажу анатомічних матеріалів людини. Правопорушникам загрожує до 20 років позбавлення волі з штрафом в розмірі 1,2 мільйона євро. Оскільки людські органи мають економічну цінність, бельгійські закони надто суворі, щоб не допустити поширення торгівлі людьми. Це також відноситься до незаконних процедур пересадки органів і насильницького вилучення органів, коли органи незаконно вилучаються в осіб, які не виявили свою згоду¹².

До ключових заходів запобігання злочинам, пов'язаних з незаконною трансплантацією в Бельгії належать: проведення Урядом постійних інформаційних кампаній, орієнтованих на підприємства, лікарні, школи та вразливе до торгівлі анатомічними матеріалами населення; фонд для допомоги жертвам даного виду насильства; державна інфраструктура захисту жертв торгівлі людьми з метою вилучення органів та жертв торгівлі органами. Фінансування притулків для дітей (жертв торгівлі дітьми з метою вилучення органів); присутність норми про «добровільне пожертвування»¹³.

¹¹ Croatia. Together Against Trafficking in Human Beings. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/member-states/croatia_en (дата звернення: 10.08.2020).

¹² Бельгія виступає против незаконного оборота органів Китаю. URL: <https://www.imtj.com/news/belgium-stands-against-china-organ-trafficking/> (дата звернення: 10.08.2020).

¹³ United States Department of State, 2018 Trafficking in Persons Report. Belgium, 2 June 2018. URL: <https://www.refworld.org/docid/5b3e0ba34.html> (дата звернення: 10.08.2020).

Ізраїль – це ще один приклад позитивної міжнародної практики у сфері боротьби зі злочинами, пов'язаними з незаконною трансплантацією. На початку 2000-х трансплантація нирок, проведена через «трансплантаційний туризм», перевищувала загальну кількість трансплантацій нирок, проведених в Ізраїлі. Однак навіть в тих випадках, коли були явні випадки незаконної трансплантації, або очевидно, що мова йшла про організовану злочинність, притягнути до відповідальності було вкрай складно через відсутність чіткої правової бази. Це змінилося після прийняття Закону про трансплантацію органів, який був прийнятий безпосередньо перед підписанням Стамбульської декларації, але вже включав у себе наступні важливі положення в напрямі запобігання злочинам, пов'язаним з незаконною трансплантацією: заборона торгівлі органами; покарання у вигляді позбавлення волі на строк до трьох років та великого штрафу (без покарання донора та реципієнта); екстериторіальна юрисдикція; відсутність відшкодування за пересадку органів, здійснювану за кордоном, якщо вона пов'язана з незаконними закупівлями органів або торгівлею ними¹⁴.

Варто зазначити ще один захід у напрямі боротьби з нестачею донорського матеріалу – близько 30 % живих, не пов'язаних між собою донорів є альтруїстичними донорами, що виходять від єврейських релігійних груп та виявляють бажання подарувати життя. Іншою проблемою, що призводила до дефіциту органів в Ізраїлі, яку потрібно було подолати, були культурні та релігійні бар'єри для пожертвування після смерті, визначеної неврологічними критеріями (смерть мозку), а не смерть, визначена критеріями кровообігу. Щоб подолати цю проблему, закон 2008 р встановив список очікувань на трансплантацію на

¹⁴ Ashkenazi T., Lavee J., Mor E. Organ Donation in Israel – Achievements and Challenges. *Transplantation*. 2015. February, Volume 99, Number 2, P. 265. URL: https://journals.lww.com/transplantjournal/fulltext/2015/02150/organ_donation_in_israel_achievements_and.8.aspx (дата звернення: 10.08.2020).

основі балів, і після великої громадської кампанії в 2012 р. було запроваджено систему донорських карток, яка присвоює додаткові бали у списку очікування¹⁵.

Приклад Ізраїлю чітко показує, що для запобігання злочинам, пов'язаним з незаконною трансплантацією необхідний цілісний підхід. В центрі даного підходу знаходиться потреба усунути розрив між попитом і пропозицією органів. Важливим кроком є підсилена криміналізація торгівлі людьми з метою вилучення органів та торгівлі самими органами. Необхідними заходами також є підвищення рівня обізнаності громадян про даний вид злочинності, публічну дискусію, належну організацію та моніторинг національних систем трансплантації, а також повне транснаціональне та міжнародне співробітництво¹⁶.

Приклад Польщі підтверджує, що фактором, що обмежує нелегальний ринок анатомічних матеріалів людини, є поліпшення економічної ситуації в країні, що означає збільшення економічних та соціальних стандартів. Важливими в польській правовій системі по запобіганню злочинів, пов'язаних із незаконною трансплантацією є постанови, що регулюють питання реєстрів анатомічних матеріалів людини та реєстру донорів і реципієнтів, моніторинг стану здоров'я живих донорів, вимоги до донорів, ведення централізованого реєстру відмов від посмертного донорства, національного списку очікувань, кваліфікаційних заходів щодо трансплантації та постійний моніторинг клітин, тканин та органів (нагляд міністра охорони здоров'я)¹⁷.

¹⁵ Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development. Organ transplant tourism. Rapporteur: Mr Stefan Schennach, Austria, SOC. Provisional version 3 December 2019. URL: <http://www.assembly.coe.int/LifeRay/SOC/Pdf/TextesProvisoires/2019/20191203-TransplantTourism-EN.pdf> (дата звернення: 10.08.2020).

¹⁶ Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development. Organ transplant tourism. Rapporteur: Mr Stefan Schennach, Austria, SOC. Provisional version 3 December 2019. URL: <http://www.assembly.coe.int/LifeRay/SOC/Pdf/TextesProvisoires/2019/20191203-TransplantTourism-EN.pdf> (дата звернення: 10.08.2020).

¹⁷ Buczyński S. M., Snopek P. Aspekty kryminologiczne nielegalnego obrotu narządami, tkankami oraz komórkami ludzkimi (Criminological aspects of illicit trafficking in human organs, tissues and cells). *Hygeia Public Health*. 2013. № 49(2). P. 229–234. URL: <http://www.h-ph.pl/pdf/hyg-2014/hyg-2014-2-229.pdf> (дата звернення: 10.08.2020).

По жертвування органів у Польщі багато в чому ґрунтується на довірі до цих процедур, так як держава постійно сприяє формуванню позитивної думки про посмертне донорство, що заохочувало б осіб до того, аби бути донорами після смерті за власним бажанням. Наприклад, у Польщі знімають спеціальні рекламні ролики, де основне гасло – поділися своїми органами та врятуй життя¹⁸.

Варто відмітити, що одним із важливих заходів запобігання злочинам, пов'язаним з незаконною трансплантацією у Польщі є криміналізація реклами з таким контентом, що суперечить положенням місцевого Закону про трансплантацію (платний продаж або придбання органів для трансплантації), яка розповсюджуються в Інтернеті. За розміщення такої реклами в Польщі передбачено штраф, обмеження волі або тюремне ув'язнення на рік. Законодавче положення, що відрізняє це кримінальне правопорушення не дозволяє розглядати повідомлення про намір купити чи продати органи як підготовку до вчинення акту торгівлі анатомічними матеріалами людини¹⁹.

Як свідчить міжнародний досвід, проблема запобігання злочинам, пов'язаним з незаконною трансплантацією в різних країнах світу вирішується по-різному. Сучасний підхід до розв'язання цієї проблеми у передових країнах у сфері трансплантації передбачає тісну співпрацю медичних працівників, правоохоронних органів та міграційних служб із застосуванням жорсткого контролю трансплантологічної діяльності. Такий підхід зумовлює прийняття всіх можливих заходів на рівні держави задля стабілізації соціально-економічної ситуації в країні.

Висновки. Отже, проаналізувавши основні міжнародно-правові стандарти у сфері незаконного обігу анатомічних матеріалів людини та передо-

¹⁸ Organ Procurement in Poland: Legal and Medical Aspects. *Elsevier*. 2020. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S004113451931824X> (дата звернення: 10.08.2020).

¹⁹ Buczyński S. M, Snopek P. Aspekty kryminologiczne nielegalnego obrotu narządami, tkankami oraz komórkami ludzkimi (Criminological aspects of illicit trafficking in human organs, tissues and cells). *Hygeia Public Health*. 2013. № 49(2). P. 229–234. URL: <http://www.h-ph.pl/pdf/hyg-2014/hyg-2014-2-229.pdf> (дата звернення: 10.08.2020).

вий досвід країн (Бельгії, Ізраїлю, Іспанії, Польщі, Хорватії), які змогли за допомогою правильно підібраних заходів запобігання злочинам, пов'язаним з незаконною трансплантацією знизити до мінімуму випадки торгівлі людьми з метою вилучення органів для трансплантації та торгівлі анатомічними матеріалами людини ми можемо запропонувати імплементувати в Україні наступні заходи запобігання вказаним злочинним діянням:

- ратифікувати в Україні Конвенцію Ради Європи проти торгівлі людськими органами;
- підписати всі відповідні глобальні конвенції та Конвенції Ради Європи, які стосуються питань незаконних трансплантацій, які ми розглянули вище;
- запровадити в Україні, на прикладі передового іспанського досвіду, тісну співпрацю між медичними працівниками та співробітниками правоохоронних органів щодо виявлення випадків незаконних трансплантацій;
- вдосконалити структуру вітчизняного Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми (у складі кримінальної поліції), на прикладі, Національної довідкової системи по боротьбі з торгівлею людьми з метою вилучення органів для трансплантації в Республіці Хорватія;
- використати для покращення виявлення та координації потенційними донорами, реципієнтами, донорським матеріалом позитивний хорватський досвід по діяльності трансплант-координаторів в Україні;
- розробити в Україні таку ж як і у Республіці Хорватія, ефективну систему напрямів протидії даному виду злочинності, яка включає в себе заходи з моменту виявлення жертви торгівлі людьми до її повної інтеграції / реінтеграції в суспільство;
- проводити, так як в Республіці Хорватія та у Бельгії, постійну роботу з інформування громадськості, орієнтоване на підприємства, лікарні, школи та вразливе до торгівлі анатомічними матеріалами населення про можливі випадки торгівлі людьми з метою вилучення органів для трансплантації та торгівлі анатомічними матеріалами людини;

– використати позитивний досвід Бельгії щодо вдосконалення державної інфраструктури захисту жертв торгівлі людьми з метою вилучення органів для трансплантації з утворення спеціальних притулків (фондів) для допомоги жертвам даного виду насильства;

– імплементувати в Україні, спираючись на позитивний міжнародний досвід Ізраїлю бальну систему списків очікувань на проведення законних трансплантацій;

– застосувати в Україні позитивний приклад Польщі щодо обмеження існування нелегального ринку анатомічних матеріалів людини в напрямі поліпшення соціально-економічної ситуації в країні;

– ряд проаналізованих передових країн з трансплантації (Бельгія, Ізраїль, Польща) змогли мінімізувати випадки проведення незаконних трансплантацій за рахунок розвитку в країні посмертного донорства. Саме тому, ми пропонуємо використати їх позитивний досвід запобігання досліджуваному виду злочинності та скласти план дій в Україні щодо розвитку посмертного донорства. Задля формування довіри до цих процедур, щоб люди давали прижиттєву згоду на вилучення після смерті їх анатомічних матеріалів варто так само, як і в Польщі постійно сприяти формуванню позитивної думки про посмертне донорство, що заохочувало б осіб до того, аби бути донорами після смерті за власним бажанням (один з прикладів – знімати спеціальні рекламні соціальні ролики, де основне гасло – поділися своїми органами та врятуй життя);

– криміналізувати рекламування анатомічних матеріалів людини з метою їх купівлі-продажу. Використати для формулювання положень відповідних правових норм в Кримінальному кодексі України позитивний досвід Польщі у цьому напрямі.

Список використаних джерел

1. Ashkenazi T., Lavee J., Mor E. Organ Donation in Israel – Achievements and Challenges. *Transplantation*. 2015. February, Volume 99, Number 2, P. 265–266. URL: https://journals.lww.com/transplantjournal/fulltext/2015/02150/organ_donation_in_israel_achievements_and.8.aspx (дата звернення: 10.08.2020).
2. Buczyński S. M., Snopek P. Aspekty kryminologiczne nielegalnego obrotu narządami, tkankami oraz komórkami ludzkimi (Criminological aspects of illicit trafficking in human organs, tissues and cells). *Hygeia Public Health*. 2013. № 49(2). P. 229–234. URL: <http://www.h-ph.pl/pdf/hyg-2014/hyg-2014-2-229.pdf> (дата звернення: 10.08.2020).
3. Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development. Organ transplant tourism. Rapporteur: Mr Stefan Schennach, Austria, SOC. Provisional version 3 December 2019. URL: <http://www.assembly.coe.int/LifeRay/SOC/Pdf/TextesProvisoires/2019/20191203-TransplantTourism-EN.pdf> (дата звернення: 10.08.2020).
4. Croatia. Together Against Trafficking in Human Beings. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/member-states/croatia_en (дата звернення: 10.08.2020).
5. Development of the Croatian model of organ donation and transplantation. *National Centre for Biotechnology Information; U.S. National Library of Medicine*. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3610255/#R6> (дата звернення: 10.08.2020).
6. López-Fraga M., Van Assche K., Domínguez-Gil B., Delmonico F. L., Capron A. M. Human Trafficking for the Purpose of Organ Removal. *Routledge Handbook of Human Trafficking*. Piotrowicz R., Rijken C., Uhl B. H. (Eds.). New York: Routledge, 2017. P. 120–134.
7. Organ Procurement in Poland: Legal and Medical Aspects. *Elsevier*. 2020. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S004113451931824X> (дата звернення: 10.08.2020).
8. Spain Once Again Plays a Leading Role in UN General Assembly Resolution against Human Organ Trafficking: Official statement 184. *Gobierno de España. Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea y Cooperación*. 2018. URL: http://www.exteriores.gob.es/Portal/en/SalaDePrensa/Comunicados/Paginas/2018_COMUNICADOS/20181217_COMU184.aspx (дата звернення: 10.08.2020).
9. Strengthening and promoting effective measures and international cooperation on organ donation and transplantation to prevent and combat trafficking in persons for the purpose of organ removal and trafficking in human organs: draft resolution / Guatemala and Spain. [New York]: UN, 12 Oct. 2018. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/1648370?ln=ru#record-files-collapse-header> (дата звернення: 10.08.2020).

10. The Declaration of Istanbul on Organ Trafficking and Transplant Tourism (2018 Edition). Accepted 13 November 2018. URL: declarationofistanbul.org/resources/recommended-reading/reports-and-reviews-of-national-and-regional-experience/828-media-release-2018-edition-declaration-of-istanbul (дата звернення: 10.08.2020).

11. United States Department of State, 2018 Trafficking in Persons Report. Belgium, 2 June 2018. URL: <https://www.refworld.org/docid/5b3e0ba34.html> (дата звернення: 10.08.2020).

12. Van Assche K. Organ Transplant Tourism: Expert memorandum prepared for Ms Stella Kyriakides, rapporteur Parliamentary Assembly. Council of Europe. Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development. 2018. 21 p. URL: <http://www.assembly.coe.int/LifeRay/SOC/Pdf/DocsAndDecs/2018/AS-SOC-INF-2018-07-EN.pdf> (дата звернення: 10.08.2020).

13. Vedran Pavlic Croatia Among Global Leaders in Organ Transplantation. *Total Croatia News*. 2017. URL: <https://www.total-croatia-news.com/politics/22591-croatia-among-leaders-in-organ-transplantation> (дата звернення: 10.08.2020).

14. Бельгія виступає проти незаконного оборота органів Китаю. URL: <https://www.imtj.com/news/belgium-stands-against-china-organ-trafficking/> (дата звернення: 10.08.2020).

15. Лісіцина Ю. О. Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини та насильницьке донорство: кримінально-правова та кримінологічна характеристика: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / М-во внутр. справ України, Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2016. 250 с.

16. Мусієнко А. В. Запобігання злочинам у сфері трансплантації органів та тканин людини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2010. 20 с.

REFERENCES

1. Ashkenazi, T., Lavee, J., Mor, E. (2015). Organ Donation in Israel – Achievements and Challenges. *Transplantation*, Vol. 99, 2, 265–266. URL: https://journals.lww.com/transplantjournal/fulltext/2015/02150/organ_donation_in_israel_achievements_and.8.aspx.

2. Buczyński, S.M, Snopek, P. (2013). Aspekty kryminologiczne nielegalnego obrotu narządami, tkankami oraz komórkami ludzkimi (Criminological aspects of illicit trafficking in human organs, tissues and cells). *Hygeia Public Health*, 49(2), 229–234. URL: <http://www.h-ph.pl/pdf/hyg-2014/hyg-2014-2-229.pdf> [in Polish].

3. Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development. Organ transplant tourism. Rapporteur: Mr Stefan Schennach, Austria, SOC. Provisional version 3 December 2019. URL: <http://www.assembly.coe.int/LifeRay/SOC/Pdf/TextesProvisoires/2019/20191203-TransplantTourism-EN.pdf>.
4. Croatia. Together Against Trafficking in Human Beings. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/member-states/croatia_en.
5. Development of the Croatian model of organ donation and transplantation. *National Centre for Biotechnology Information; U.S. National Library of Medicine*. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3610255/#R6>.
6. López-Fraga, M., Van Assche, K., Domínguez-Gil, B., Delmonico, F.L., Capron, A.M. (2017). Human Trafficking for the Purpose of Organ Removal. *Routledge Handbook of Human Trafficking*. Piotrowicz R., Rijken C., Uhl B.H. (Eds.). New York: Routledge. 120–134.
7. Organ Procurement in Poland: Legal and Medical Aspects. (2020). *Elsevier*. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S004113451931824X>.
8. Spain Once Again Plays a Leading Role in UN General Assembly Resolution against Human Organ Trafficking: Official statement 184. (2018). *Gobierno de España. Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea y Cooperación*. URL: http://www.exteriores.gob.es/Portal/en/SalaDePrensa/Comunicados/Paginas/2018_COMUNICADOS/20181217_COMU184.aspx.
9. Strengthening and promoting effective measures and international cooperation on organ donation and transplantation to prevent and combat trafficking in persons for the purpose of organ removal and trafficking in human organs: draft resolution. Guatemala and Spain. (2018). New York: UN, URL: <https://digitallibrary.un.org/record/1648370?ln=ru#record-files-collapse-header>.
10. The Declaration of Istanbul on Organ Trafficking and Transplant Tourism (2018 Edition). Accepted 13 November 2018. URL: declarationofistanbul.org/resources/recommended-reading/reports-and-reviews-of-national-and-regional-experience/828-media-release-2018-edition-declaration-of-istanbul.
11. United States Department of State, 2018 Trafficking in Persons Report. (2018). Belgium, URL: <https://www.refworld.org/docid/5b3e0ba34.html>.
12. Van Assche, K. (2018). Organ Transplant Tourism: Expert memorandum prepared for Ms Stella Kyriakides, rapporteur Parliamentary Assembly. Council of Europe. Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development. URL: <http://www.assembly.coe.int/LifeRay/SOC/Pdf/DocsAndDecs/2018/AS-SOC-INF-2018-07-EN.pdf>.
13. Vedran Pavlic Croatia Among Global Leaders in Organ Transplantation. (2017). *Total Croatia News*. URL: <https://www.total-croatia-news.com/politics/22591-croatia-among-leaders-in-organ-transplantation>.
14. Belhija vystupaet protiv nezakonnoho oborota orhanov Kitaia. URL: <https://www.imtj.com/news/belgium-stands-against-china-organ-trafficking/> [in Russian].

15. Lisitsyna, Yu.O. (2016) Porushennia vstanovlenoho zakonom poriadku transplantatsii orhaniv abo tkanyn liudyny ta nasylnytske donorstvo: kryminalno-pravova ta kryminolohichna kharakterystyka. *Candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].

16. Musiienko, A.V. (2010). Zapobihannia zlochynam u sferi transplantatsii orhaniv ta tkanyn liudyny. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

Жерж Л. А. Имплементация в Украине положительного зарубежного опыта предупреждения преступлений, связанных с незаконной трансплантацией

В статье представлен анализ различных систем предупреждения преступлений, связанных с незаконной трансплантацией в зарубежных странах и определены основные аспекты эффективной профилактики правонарушений, на которые необходимо обратить внимание в процессе становления системы предотвращения данного вида преступности в Украине. Исследование проведено на основе передового опыта только тех европейских стран (Бельгии, Израиля, Испании, Польши, Хорватии), которые смогли с помощью правильно подобранных мер предупреждения преступлений, связанных с незаконной трансплантацией снизить до минимума случаи торговли людьми с целью изъятия органов для трансплантации и торговли анатомическими материалами. Автором предложена комплексная система мер предотвращения указанным преступным деяниям в Украине.

Ключевые слова: трансплантация анатомических материалов человека, органы и ткани человека, незаконная трансплантация, «трансплантационный туризм», Евротрансплантация, донорство, Глобальная обсерватория по донорству и трансплантации.

Zherzh L. A. Implementation in Ukraine of positive foreign experience in the prevention of crimes associated with illegal transplantation

The article presents an analysis of various crime prevention systems related to illegal transplantation in foreign countries and identifies the main aspects of effective crime prevention, which should be addressed in the process of establishing a system for the prevention of this type of crime in Ukraine. The study is based on the best practices of only those European countries (Croatia, Belgium, Israel, Poland, Spain) that have been able to minimize trafficking in human organs for transplantation and trafficking in anatomical materials through well-selected prevention measures.

In Ukraine, for the period from 2010 to 2019, according to the National Police of Ukraine and the General Prosecutor's Office of Ukraine, 58 crimes under Art. 143 of the Criminal Code of Ukraine «Violation of the procedure established by law for the transplantation of human anatomical materials» and 4 acts under Art. 149 of the Criminal Code of Ukraine (in particular, regarding human traffick-

ing committed for the purpose of exploitation in the form of organ harvesting for transplantation). Analyzing the official data of criminal statistics on registered crimes related to the illegal transplantation of human anatomical materials on the territory of Ukraine, it can be assumed that these problems are not relevant for our state. At the same time, contrary to official criminal statistics, at one of the last meetings of the Council of Europe, attention was focused on the fact that traffickers in human organs or human tissues are actively operating on the territory of Eastern European states and, in particular, in Ukraine.

The author proposes a comprehensive system of measures to prevent these criminal acts in Ukraine.

Key words: *transplantation of human anatomical materials, human organs and tissues, illegal transplantation, «transplant tourism», Eurotransplantation, donation, Global Observatory on Donation and Transplantation.*